

Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nun Erken Döneminde Yahudilerle İlgili İmparator Kararnameleri Üzerine Bir İnceleme

Seda ÖZMEN(*)

Öz

Alman Kralı I. Otto 962 yılında Papa XII. Johannes'in elinden Roma imparatoru tacını giymiş ve böylece Alman krallığı Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'na dönüşmüştür. Krallık geleneğiyle Roma mirasını birleştiren imparatorluk kendine has bir idari yapı ve yasal sistem meydana getirmiştir. Sınıflı toplum yapısı, feodal güçlerin siyasi rolü ve Katolik Kilisesi'nin dünyevi alana uzanan manevi gücüyle tanımlanan imparatorlukta, kararnameler imparator otoritesinin temel dokümanlarını oluşturmuştur. İmparatorluğu ilgilendiren hemen her konuda imparatorların emirlerini içeren kararnamelerin bir kısmı imparatorluk topraklarında yaşayan Yahudilerle ilgili olmuştur. Kararnamelerde imparatora bağlı özel bir halk olarak değerlendirilen Yahudilerin hukuki durumu sürekli değişiklik göstermiş; sonuçta ayrıcalıklar ve kısıtlamalar arasında istikrarsız bir tablo ortaya çıkmıştır. Tanımlanan siyasi ve yasal statünün oluşumunda çeşitli türde faktörler etkili olmuşsa da bunların kökeni ve motivasyonu, her şeyden önce, Yahudilerin dinsel farklılığı olmuştur. Çalışmada, on dokuzuncu asra değin varlığını sürdürmüş ve geniş bir coğrafyaya hükmetmiş olan Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nun Orta Çağ kapsamına giren erken dönemi -on birinci ve on beşinci asırlar arasındaki dönem- dikkate alınmıştır. Makalenin sınırlılıkları sebebiyle bu süre zarfında iktidara gelen imparatorların genellikle Yahudilere tanıdığı imtiyazlar çerçevesinde şekillenen kararlarından bir kısmı değerlendirilebilmiştir. Kararnamelerde çerçevesi çizilen imtiyazlar, tanınan hak ve özgürlükler, getirilen kısıtlamalar ve yasaklamalar gibi unsurlar kronolojik olarak sunulmuş, karşılaştırmalı olarak ele alınmış ve bunlar üzerinden imparatorluğun içinde bulunduğu dönemde yaşanan dini, ekonomik ve sosyal değişimlerin Yahudilerin yasal durumuna etkisi ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: : Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu, Kilise, Kararname, Yahudi, İmtiyaz.

Özgün Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 15.08.2023

Kabul Tarihi: 21.11.2023

(*)Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü.

E-posta: sadaozmen@hotmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9235-4476>

Seda Özmen, "Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nun Erken Döneminde Yahudilerle İlgili İmparator Kararnameleri Üzerine Bir İnceleme," *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 17, (Kasım 2023): 43-59

DOI: <https://doi.org/10.32739/uskudarsbd.9.17.131>

Bu eser [Creative Commons Atf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/) ile lisanslanmıştır.

An Analysis on the Imperial Decrees Concerning the Jews in the Early Period of the Holy Roman Empire

Seda ÖZMEN^(*)

Abstract

German King Otto I was crowned Roman emperor by Pope Johannes XII in 962, thus transforming the German kingdom into the Holy Roman German Empire. Combining the royal tradition with the Roman heritage, the empire created a unique administrative structure and legal system. In the empire, which was defined by the class society structure, the political role of the feudal powers and the spiritual power of the Catholic Church extending to the worldly realm, the decrees formed the basic documents of the emperor's authority. Some of the decrees containing the orders of the emperors on almost every issue concerning the empire were also related to the Jews living in the imperial lands. The legal situation of the Jews, who were considered a special people subordinate to the emperor in the decrees, has constantly changed; as a result, an unstable picture has emerged between privileges and restrictions. Although various kinds of factors were influential in the formation of the defined political and legal status, their origin and motivation was, above all, the religious difference of the Jews. Due to the limitations of the article, some of the decisions of the emperors who came to power during this period, which were generally shaped within the framework of the privileges granted to the Jews, could be evaluated. In the study, the early period of the Holy Roman German Empire, which existed until the nineteenth century and ruled over a wide geography, included in the Middle Ages -the period between the eleventh and fifteenth centuries- was taken into account. Elements such as the privileges, rights and freedoms, restrictions and prohibitions outlined in the decrees were presented chronologically, dealt with comparatively, and the effect of the religious, economic and social changes experienced in the period of empire on the legal status of the Jews has been tried to be revealed.

Keywords: Holy Roman German Empire, Church, Decree, Jew, Privilege.

Original Research Article

Submission Date: 15.02.2023

Acceptance Date: 16.08.2023

^(*) Asst. Prof., Zonguldak Bülent Ecevit University, Faculty of Humanities and Social Sciences, History Department.

E-mail: sadaozmen@hotmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9235-4476>

Seda Özmen, "Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nun Erken Döneminde Yahudilerle İlgili İmparator Kararnameleri Üzerine Bir İnceleme," *Üsküdar University Journal of Social Sciences*, issue: 17, (November 2023): 43-59

DOI: <https://doi.org/10.32739/uskudarsbd.9.17.131>

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

Giriş

Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu, Cermen halkının imparatorluğa evrilmiş hali olan Karolenj İmparatorluğu'nun devamını oluşturmaktadır. Cermen halkının (Franklar) lideri Şarlman'ın 800 yılında papanın elinden imparatorluk tacını giyerek dirilttiği Roma İmparatorluğu, yıllar sonra I. Otto'nun (imp. 962-973) aynı şekilde taçlandırılmasıyla Doğu Frankların yani Alman ulusunun bünyesinde yaşamaya devam etmiştir. Ancak birçok özelliği bakımından antik Roma İmparatorluğu'ndan farklı bir karaktere sahip bu yeni imparatorluk, kiliseyle olan ilişkisinin bir sonucu olarak "Kutsal" sıfatıyla anılmış ve imparatorların yetki alanı zaman zaman dini işleri kapsayacak şekilde genişlemiştir. Her ne kadar dini alanı domine etme iddiasında bulunmuş olsalar da Kutsal Roma imparatorları idari açıdan da Roma imparatorlarının yüksek otoritesine sahip olamamıştır. Yani Kutsal Roma imparatorları Alman Krallığı ile Roma İmparatorluğu'nu birleştirmeye çalışsalar da bunu tam manasıyla gerçekleştirememişlerdir. Örneğin I. Otto seleflerinin kullandığı *Rex Francorum* (Frankların Kralı), *Rex Francorum Orientalium* (Doğu Frakların Kralı) yahut yalnızca *Rex* (Kral) unvanlarını kullanmak yerine en yüksek İmparator anlamına gelen *Augustus* unvanını kullanmayı tercih etmesine rağmen, tebaasının koşulsuz itaatini sağlayamamıştır. Çünkü Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu, kişisel sadakat yeminleri yoluyla ortak bir derebeyi veya baş (imparator) ile bireysel bağlar oluşturan çok farklı üyelerden oluşan siyasi bir yapıdan meydana gelmiştir. Hiyerarşik açıdan en alt seviyeden en üst seviyeye kadar (serften imparatora kadar) her üyenin bir üst sınıfa vassal olarak bağlandığı bu sistemde imparator gücünü vassalından alan bir otoriteye sahip olmuştur. Hatta üyelerinin desteğini sağlayamayan -ki imparatorluğa giden yol öncelikle Alman kralı olarak seçilmekti- imparatorlar siyasi gücünü uygulama imkânı bulamamıştır.¹

Bu durum doğal olarak imparatorluğun yasal durumuna da yansımıştır. İmparatorluk kadim Roma hukukunu yaşatmaya çalışmışsa da örf ve adetlere dayalı geleneksel hukukun etkisi kanunlarda açıkça görülmektedir. Bu bakımdan karmaşık bir yapı arz eden imparatorluk yasası iyi düzenlenmiş, sistematik ve yazılı bir anayasa karakterine sahip değildir. Kanunların tespitinde üyelerin rızasının son derece önem arz etmesi bir yandan imparatorun yasal gücünü sorgulattırken diğer yandan birbiriyle çelişen, tekrara düşen, sürekli artan kalabalık bir kanun literatürünün doğmasına sebep olmuştur.²

Bölgesel güçlerin yargı ve yasama yetkisinin bir bölgeden diğerine yarattığı hukuki farklılığa ek olarak imparatorluk yasasının bazı durumlarda tanıdığı çeşitli hak, özgürlük ve ayrıcalıklar istikrarlı olmayan bir hukuk sistemi yaratmıştır. Buna bir de Kilisenin devlet hukuku üzerindeki baskısı eklendiğinde karmaşıklık daha da belirginleşmektedir. Bu durum imparatorlukta yaşayan Yahudilerle ilgili kararlarda açıkça görülmektedir. İmparatorluğun asli üyelerinden olmayan Yahudilerin hukuki durumu oldukça karışıktır. Bir bölgede bulunan Yahudilerin yaşamını belirleyen kurallar genellikle o bölgenin yöneticisinin Yahudilerle olan ilişkisine göre değişiklik göstermiştir. Yahudilerle ilişkisi iyi olan idareciler Yahudilerin dini, sosyo-ekonomik

¹ James Bryce, *The Holy Roman Empire* (New York: Macmillan and Co., 1889), 122-131; Barbara Stollberg-Rilinger, *The Holy Roman Empire A Short History* (Princeton: Princeton University Press, 2018), 140-143.

² Stollberg-Rilinger, *The Holy Roman Empire*, 140-143.

hayatlarını kolaylaştırıcı yasalar koyarken, sonrakilere bunları yok saymış, hatta şehrindeki Yahudileri tamamen sürmüştür. Bu bakımdan Yahudiler bir şehirde yaşam sıkıntısı çekerken diğer şehirde iyi muamele görebilmiştir. Aynı şey imparatorluk için de geçerli olmuştur. Yani Yahudiler imparatorluk için faydalı görüldükleri takdirde hoşgörüsüyle karşılanmış; aksi halde baskı ve şiddete maruz kalmışlardır.³ Orta Çağ Avrupa'sı söz konusu olduğunda bu baskı ve şiddetin en görünen nedeni din olmuştur. Dini gücü elinde tutan Kilise, dini bir tehdit olarak gördüğü Yahudilere karşı direkt bir şiddeti emretme de birtakım önlemlerin alınmasında ısrar etmiştir.⁴ Roma yasalarında olduğu gibi, ekonomik, toplumsal ve dini alanda Yahudileri Hristiyan toplumundan ayıran kuralların katı şekilde uygulanması konusunda ısrarı, Kilise ve imparatorluğu karşı karşıya getirmiştir.⁵ Zira Kutsal Roma Cermen imparatorları kilisenin dayattığı konsil kararlarını birebir uygulamak yerine, siyasi ve ekonomik çıkarlarını ön planda tutmak suretiyle yumuşatarak pek çok alanda Yahudilere yer açma yoluna gitmiştir. Yahudilere karşı Şarlman'ın politikasını takip eden Kutsal Roma Cermen imparatorlarının istisnalar olmakla beraber genellikle olumlu bir tutum içinde oldukları söylenebilir.⁶

Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nda Yahudilerin yasal durumunu net olarak ortaya koymak zordur. Zira Yahudiler imparatorluğun resmi vatandaşı olarak kabul edilmemişlerdir. İmparatorluk toprakları içindeki Yahudiler, Alman kralının veyahut imparatorunun iznine ve iradesine bağlı bir halk olarak yaşam sürmüşlerdir. Bu bakımdan hayatı her yönüyle derebeyine bağlı olan köylü ve serften farklı olarak Yahudiler, şehir idaresine bağlı olmanın ötesinde imparatora vergi ödeyen ve bu nedenle de onun hazinesine ait olan bir halkı meydana getirmiştir. Aşağıda konu edilen kararnemelerde görülebileceği gibi imparatorlar Yahudilerden *servitus camerae imperialis* (imparatorluk odası hizmetkârları) olarak bahsetmişlerdir. Bu ifadeden anlaşılacağı gibi Yahudileri bölgesel güçlerin eline bırakmak istemeyen imparator yalnızca Yahudileri ilgilendiren kararnemelerle bir yandan Yahudi halkının imparatorluğa olan vazifelerini belirlerken, diğer yandan Hristiyan çoğunluğun Yahudilerle olan ilişkilerini

³ Örneğin Almanya'nın önemli Yahudi cemaatlerinden birini barındıran Mainz şehri XI. asrın başlarında İmparator II. Heinrich'in (imp. 1014-1024) 1012 yılının sonuna kadar Yahudilerin vaftiz olması aksi halde buradan sürgün edilmesi kararıyla büyük bir kayıp yaşamıştır. Ancak kısa bir süre sonra aynı imparator karar değiştirmiş ve Mainz kapılarını Yahudilere yeniden açmıştır. Ayrıca Worms Piskoposu olan Burchard Mainz'den çıkartılan Yahudilerin Worms'a yerleştirilmesi talebinde bulunarak bu kısa süreli kovulmadan yararlanmaya çalışmıştır. İmparator II. Henry'nin izniyle Worms şehrinin kuzey surlarına yerleştirilen Yahudiler sayesinde hem Worms şehri hem de buradaki Yahudi varlığı güçlenmiştir. Heinrich Graetz, *History of the Jews*, Vol. III, (London: David Nutt, 1892), 250-252.

⁴ Metin boyunca yer alan "Kilise" ifadesiyle -aksi belirtilmedikçe- Katolik Kilisesi kastedilmektedir.

⁵ Roma İmparatorluğu'nun Hristiyanlaşmasıyla birlikte II. Teodosius ve Justinianus başta olmak üzere Roma İmparatorları; bir Yahudi'nin Hristiyan bir kadınla evlenemeyeceğine, bir Hristiyan'a emretme ve onu cezalandırma yetkisine sahip sivil yahut askeri göreve getirilemeyeceğine, Hristiyan bir köleye sahip olamayacağına, yeni sinagog inşa edilemeyeceğine ve Yahudiliğe geçen Hristiyanların mallarına el konulacağına hükmederek, Hristiyan halkın Yahudilerle ortak yaşamını engelleyici önlemler almıştır. Bu Roma yasaları dönemin bölgesel ve evrensel nitelikteki kilise konsilleriyle de desteklemiştir. James Parkes, *The Conflict of the Church and the Synagogue* (New York: Meridian Books, 1964), 233-269.

⁶ Şarlman'ın Yahudi politikası için bkz. Seda Özmen, "Frank İdaresi Altında Yahudiler," *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi* 1, (Aralık 2018): 52-66.

düzenlemiştir. Ticari faaliyetleri ile buldukları şehri, ödedikleri vergi ile de imparatorluğun hazinesini zenginleştiren Yahudilerin yaşamı, sabit bir yasadan ziyade imparatorun sağladığı imtiyazlarla şekillenmiştir. İmparatorluk kararnamelerinde sıklıkla görülen bu imtiyazlar Yahudilere yasal anlamda alternatif bir kanal açarak ekonomik, toplumsal ve dini yaşamlarını geliştirmelerine imkân sağlamıştır.

Çalışmada bölgesel yöneticilerin yahut piskoposların kendi bölgelerindeki Yahudilerle ilgili kararları, Kilisenin -papalığın- Yahudilerle ilgili evrensel nitelikteki kararları, konsil kararları yahut papalık mektupları konu edilmemiştir. Zira bunların bir çalışma içerisinde sunulmasına imkân yoktur. Bu nedenle çalışmada sadece Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nun erken döneminde -Orta Çağ- iktidarda bulunan imparatorların, Yahudileri ilgilendiren bazı kararnamelerine yer verilmiştir. Bu kararnameler bize; imparatorluğun erken dönem siyasi ve sosyo-ekonomik zeminini anlama imkânı verdiği gibi, özeldde imparatorluktaki Yahudilerin sosyo-ekonomik ve dini durumları hakkında detaylı tespitlere ulaşma fırsatı sunmaktadır.

İmparatorluk Kararnamelerinde Yahudiler

Konuyla ilgili olarak bahsedilmesi gereken ilk kararname IV. Heinrich'in (imp. 1084-1105) Yahudilere tanıdığı ayrıcalıklar olmalıdır; zira bunlar sonraki imparatorluk kararnameleri için temel referans haline gelmiştir. Aşağıda görüleceği gibi bu kararname 1157 yılında İmparator I. Friedrich, 1236 yılında II. Friedrich, tarafından tekrar yürürlüğe konulmuştur.⁷

18 Ocak 1074 tarihinde imparator IV. Heinrich, Worms şehrinin sakinlerine Frankfurt, Boppard, Hammerstein, Dortmund, Goslar ve Enger gibi imparatorluğa bağlı şehirlere girişte ödenen *zoll* (gümrük vergisi) ödeme zorunluluğunu kaldırmıştır. Başta şehirde yaşayan Yahudiler olmak üzere Worms sakinlerinin faydalandığı bu imtiyazın ekonomik bir teşvik olduğu düşünülebilir. Ancak kararın tek gerekçesi bu değildir. 17 Temmuz 1054'te Aachen'de Alman Kralı olarak taç giyen IV. Heinrich, imparatorluk yolunda ilerlerken Alman şehir idarecileri prens ve başpiskoposlarının bazılarında beklediği desteği görememiş, Worms halkı ise idarecilerine rağmen büyük bir sadakatle IV. Heinrich'i desteklemişlerdir. Kararnamenin başında yer alan açıklamaya göre; IV. Heinrich en sıkıntılı anında yardımına koşan bu şehir halkını -içinde yaşayan Yahudiler de dâhil- bu şekilde ödüllendirmek istemiştir.⁸

Worms Yahudilerine tanınan bu imtiyaz kısa bir süre sonra Speyer Yahudilerinin hayatının hemen her alanını ilgilendiren hükümler dâhil edilerek *quidam iudaei* (Bazı Yahudiler) ismiyle⁹ anılan kararnameyi meydana getirmiştir. Speyer şehrinin idarecisi olan Piskopos Rudiger

⁷ Amnon Linder, *The Jews in the Legal Sources Of The Early Middle Ages* (Detroit: Wayne State University Press, 1997), 353.

⁸ Lorenz Weinrich, *Quellen zur Deutschen Verfassungs-, Wirtschafts- Und Sozialgeschichte Bis 1250* (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1977), 133-135.

⁹ Kararname maddelerine geçilmeden evvel ilk paragrafta Speyer Yahudilerden birkaçının imtiyaz elde edebilmek için Speyer piskoposuna başvurdukları anlatılmaktadır. Bu bölümde yer alan "*quidam iudei, Iudas filius Calonimi, David filius Massulam, Moyses filius Cuthihel*" yani "Calonimus'un oğlu Judas, Massulam'ın oğlu David, Guthiel'in oğlu Moses adındaki bazı Yahudiler" şeklindeki ifade sebebiyle kararname bu şekilde anılmaktadır.

Huozmann'un taslağını oluşturduğu bu hükümler 19 Şubat 1090 tarihinde Speyer'e gelen İmparator IV. Heinrich tarafından onaylanmış ve yürürlüğe girmiştir. Kararnamenin hükümleri şöyledir:

1. Bundan böyle ne küçük ne büyük ne özgür insan ne de serf, krallığıma herhangi bir haysiyet veya güçle bağlanan hiç kimse, herhangi bir yasadışı gerekçeyle onlara (Yahudilere) saldırmaya cüret etmeyecektir. Hiç kimse onların miras yoluyla sahip oldukları araziye, evleri, bahçeleri, bağları, tarlaları, köleleri veya diğer taşınır ve taşınmaz mallarından hiçbirini almaya cesaret edemeyecek. Bu fermanı hiçe sayarak onlara şiddet uygulayan olursa, piskoposun hazinesine bir altın pound ödemek zorunda kalacak; ayrıca onlardan aldığı malın iki katını geri ödeyecektir.

2. Tüm insanlarla sadece ticaret yaparak mallarını serbestçe takas etme, iş ve ticaretlerini sürdürmek, satın almak ve satmak için krallığımızın sınırları içinde özgürce ve barışçıl bir şekilde seyahat etme haklarına sahip olabilirler. Hiç kimse onlardan geçiş ücreti isteyemez veya herhangi bir kamu veya özel vergi talep edemez.

3. Konuklar onların evlerinde, onların izni olmaksızın kalamazlar. Kimse onlardan bir kraliyet ya da piskoposluk seferi için at talep edemez.

4. Çalınan bir eşya bir Yahudi'nin mülkünde bulunursa ve Yahudi onu satın aldığı iddia ederse, ne kadar ödeme yaptığını belirterek kendi yasasına göre yemin eder ve bu şekilde ürünü sahibi olan kişiye iade eder.

5. Hiç kimse, Yahudilerin oğullarını veya kızlarını iradesi dışında vaftiz edemez. Herhangi biri onları onların iradesi dışında vaftiz ederse yahut onlar o kişi tarafından zorla ele geçirilip götürülürse, o zaman bunları yapan kişi, kraliyet ya da piskopos hazinesine on iki altın pound ödeyecektir. Bazıları özgürce vaftiz edilmek isterlerse, üç gün tutulacaklar, böylece onların kendi yasalarını-yani dinlerini- reddetmelerinin Hristiyan inancından mı yoksa çektikleri bazı acıların etkisiyle mi olup olmadığı açıklığa kavuşacaktır. Atalarının yasasını geride bıraktıkları gibi, onların mallarını da arkalarında bırakacaklardır.

6. Hiç kimse onların putperest kölelerini Hristiyan inancı bahanesiyle vaftiz ederek onların hizmetlerinden alamaz. Eğer biri bunu yaparsa, adli makamlar tarafından ceza olarak üç gümüş pound ödemeye zorlanacaktır. Dahası, köleyi gecikmeden efendisine iade edecektir. Köle kendisine dikte edilen Hristiyan inancı ve sakramentlerine uymanın dışında efendisinin tüm emirlerini yerine getirmelidir. Festivaller ve pazar günleri hariç, Hristiyanlara onların işlerinde çalışmasına izin verilmelidir. Bununla birlikte, onların bir Hristiyan köle almalarına izin verilmemelidir.

7. Bir Hristiyan'ın herhangi bir konuda bir Yahudi'ye karşı bir ihtilafı veya çekişmesi varsa veya tersi olursa, her biri adaleti yerine getirebilir ve davasını kendi kanununa göre ispatlayabilir. Hiç kimse bir Yahudi'yi sıcak demir veya kaynar su ya da soğuk su ile yargılamaya zorlayamaz ya da ona sopa atamaz ve onu hapse atamaz. Aksine kırk gün sonra o kendi kanununa göre yemin edecektir. Ayrıca herhangi bir konuda tanıkları tarafından mahkûm edilmemelidir. Bu fermana karşı onları zorlamak isteyen herkes, bu yasağın cezasını yani üç gümüş pound ödemek zorunda kalacaktır.

8. Eğer birileri bir Yahudi'yi ölümcül olmayacak şekilde yaralarsa, bir altın pound öder. Onu öldüren ya da yaralayan bir köle ise, efendisi hem öngörülen cezayı öder hem de köleyi cezalandırmak için teslim eder. Eğer belirlenen cezayı ödeyemeyecek kadar fakirse, babam

Heinrich'in zamanındaki Yahudi katili Vivus'un cezalandırıldığı gibi cezalandırılacaktır, yani gözleri oyulacak ve sağ eli kesilecektir.

9. Eğer Yahudilerin kendi aralarında karar verilecek bir anlaşmazlık ya da dava varsa, kendi akrabaları tarafından yargılanır ve mahkûm edilirler. Eğer onların içinden kötü biri, bir iç meselenin gerçeğini gizlemek isterse, o kişi onların yasalarına göre, piskoposun atadığı sinagogdan sorumlu olan kişi tarafından söz konusu meselenin hakikatini itiraf etmesi için zorlanır. Eğer aralarında veya kendilerine karşı zor meseleler veya anlaşmazlıklar ortaya çıkarsa, hükümleriyle karar vermeleri için meseleyi piskoposa sunmaları gerekir.

10. Ayrıca Yahudiler şaraplarını, boya ve ilaçlarını Hristiyanlara satma hakkına sahiptir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, hiç kimse onlardan bir para vergisi veya nakliye hizmetleri veya herhangi bir özel talepte bulunamaz.¹⁰

Kararname bir bütün olarak değerlendirildiğinde; birinci ve sekizinci maddeler Avrupa'da Yahudilerin canına ve malına kasteden şiddet olaylarını engellemek adına düzenlenmiştir. İmparator IV. Heinrich sıklıkla yaşanan bu saldırıları önlemek adına böyle bir girişimin cezasız kalmayacağını da açıkça belirtmiştir. Dördüncü ve yedinci maddelerde ise Yahudilere yönelik hukuksuzluk giderilmeye çalışılmıştır. Yargısız infaz, işkence ve baskının bolca görüldüğü Orta Çağ hukuk sisteminde Yahudilerin adil yargılanması için gereken önlemler alınmış ve yine aksi bir durum için çeşitli cezalar tespit edilmiştir. İkinci, altıncı ve onuncu maddeler, Yahudilerin ekonomik faaliyetlerini kolaylaştırıcı imtiyazlara ayrılmıştır. Şehrin ve imparatorun Yahudilerden beklentisi ekonomik katkı olduğundan bu noktada Yahudilerin işleri mümkün olduğunca kolaylaştırılmıştır; seyahat özgürlüğü, ekstra vergi ödememek, güvenlik ve hatta Roma yasasına aykırı olarak Hristiyan işçi çalıştırma imkânı bile Yahudilere sunulmuştur. Ve son olarak üçüncü ve dokuzuncu maddelerle; tanımlanmış toplumsal kategorilerin dışında kalan Yahudilerin dini işlerinde özgür ve iç işlerinde özerk bir yapı meydana getirmesine olanak tanıyan imtiyazlara yer verilmiştir.

Kararnamede detayları verilen imtiyazlar maalesef tüm imparatorluk hatta krallıktaki Yahudiler için geçerli olmamıştır. Kısa süre sonra gerçekleşen I. Haçlı Seferi Yahudilerin yaşamını ciddi anlamda etkilemiş, imparatorluk topraklarında yaşayan binlerce Yahudi Haçlılarca katledilmiştir. Haçlı saldırısı sonrasında önemli sayıda Yahudi'ye ev sahipliği yapan Mainz, Worms ve Speyer gibi Alman şehirlerinde Yahudi yaşamı son bulma noktasına gelmiştir.¹¹ Bu güvensiz durum yarım asır daha devam ettikten sonra diğer bir imparatorluk kararnamesiyle son bulmuştur.

18 Haziran 1155 tarihinde Roma imparatoru tacını takan I. Friedrich (imp. 1155-1190), bilinen adıyla Friedrich Barbarossa, Worms Yahudileri için İmparator IV. Heinrich'in Speyer Yahudilerine verdiği imtiyazları tekrar onaylamak suretiyle geçerli hale getirmiştir. *Edictum in favorem iudaeorum* (Yahudiler Lehine Kararname) ismiyle anılan ve 31 Mart 1157

¹⁰ Linder, *The Jews in the Legal Sources*, 391-396. Alıntının İngilizceden Türkçeye çevirisi makale yazarı tarafından yapılmıştır.

¹¹ Emrullah Kaleli, "Haçlı Seferleri Zamanında Avrupada Antisemitizm (1096-1190)," *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 13, (1, 2013): 21-35.

tarihinde yürürlüğe giren kararname; Yahudilerin yaşamını kolaylaştırmayı amaçlayan bir hoşgörü fermanından ziyade, siyasi ve ekonomik açıdan yarar sağlayan bir anlaşma metni olarak görülebilir. Kilise -Papa- ile ilişkisini düzeltme, İtalya hâkimiyetini sağlama ve krallık içi mücadelede başarılı olma çabası içindeki İmparatorun güç kazanmasını sağlayacak olan kararnamenin kapsamı imparatorluktaki tüm Yahudileri içerecek şekilde genişletilmiştir.¹²

Bir asır kadar sonra Yahudilerin sayısının arttığı imparatorluk topraklarında bu ayrıcalıkların tekrar hatırlatılmasını gerektirecek gelişmeler olmuştur. Avrupa'nın pek çok yerinde Yahudiler Hristiyan halk tarafından ritüel cinayet ile yani Hristiyan kanıyla ritüel gerçekleştirmele suçlanmışlardır. Yahudilerce "kan iftirası" olarak isimlendirilen ritüel cinayet suçlamasının temel argümanı; Yahudilerin Hristiyan bayramları olan Noel veya Paskalya gibi dönemlerde Hristiyan çocukları kaçırap işkence yaparak öldürdükleri ve bu cinayetlerde topladıkları kanları *matzah* (ekmek) yapımında kullandıklarıdır. Dini ve ırksal nefreti körükleyen bu suçlamalar Orta Çağ Avrupa'sında Yahudiler üzerinde büyük bir tehdit oluşturmakla kalmamış, modern döneme değin onların maruz kaldığı zulüm ve pogromların temel nedenlerinden biri olmayı sürdürmüştür. Almanya'dan İtalya'ya İspanya'dan İngiltere'ye kadar tüm Avrupa'da suçlamalarla karşı karşıya kalan Yahudiler doğru düzgün yargılanmadan ve suçları tam olarak ispatlanmadan öfkeli halkın saldırılarına maruz kalmışlardır.¹³

İmparatorluğun Fulda kentinde 1235 yılının Noel'inde bir değirmencinin beş çocuğunun Yahudilerce kaçırılıp, evinin ateşe verildiği şeklinde iddialar ortaya atılmıştır. Çocukların kanıyla ritüel yaptığından şüphelenilen Yahudilerden otuz iki tanesi o sırada bölgede bulunan Haçlıların da yardımıyla yakalanarak öldürülmüştür. Benzer iddiaların topraklarında yaşayan halkı huzursuz ettiğini ve Yahudilere yönelik şiddet eylemlerini körüklediğini gören İmparator II. Friedrich (imp. 1220-1250) olaylara müdahale etme gereği duymuştur. Bir taraftan kızgın Hristiyan halkı tatmin etmeye çalışan imparator, diğer yandan kendi koruması altında (imparatorluk odası hizmetkârları olarak) bulunan Yahudileri baskıdan kurtarmaya çalışmıştır. Suçlanan kişiler öldürülmüş olmasına rağmen olayla ilgili inceleme başlatan imparator, tarafsız davranabilecek yetkililerle olayın netlik kazanmasına çalışmıştır. İmparatorun davetiyle Yahudi dini metinlerini, ritüellerini ve hukukunu iyi bilen uzmanların yaptıkları inceleme sonucunda Yahudiler suçsuz bulunmuştur.¹⁴

Kutsal Roma Cermen İmparatoru II. Friedrich'in 1236 Temmuz'unda yayımladığı kararname şu ifadelerle başlamaktadır:

"Ne Eski Ahit ne de Yeni Ahit Yahudilerin insan kanı dökmesine müsamaha göstermez. Ve daha önce söylenenlerin tam tersine: Kitab-ı Mukaddes'te İbranice Bereşit denilen Musa'ya verilen emirlerde ve İbranice Talmud olarak adlandırılan Yahudi yasalarında kanla

¹² Oliver J.Thatcher ve Edgar H. Mcneal, *A Source Book For Mediaeval History* (New York: Charles Scribner's Sons, 1905), 573-577.

¹³ Seda Özmen, "Batıda Yahudilere Yönelik Kan İftiraları," *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi / Tidsad* 4, (13, 2017): 154-163.

¹⁴ Willy Cohn, "Kaiser Friedrich II. und die Deutschen Juden," *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums* 63, (3, 1919): 315-332.

lekelenmekten sakınmaları gerektiği açıkça belirtilir. Bu durumda makul bir varsayımında bulunabiliriz; işin vahşice ve gayri medeni bir tarzda oluşu göz önünde bulundurulduğunda, hayvan kanı dahi haram olanların insan kanı için can ve mallarını tehlikeye atabilecekleri düşünölemeyeceğinden, imparator, prenslerin kararına göre; yukarıda belirtilen yerdeki Yahudileri kendilerine itham edilen suçtan ve diğer Alman Yahudilerini böylesine ciddi bir rezillik suçlamasından tamamen beraat ettirdik. Bu nedenle, mevcut ayrıcalığa dayanarak, herhangi bir beyefendinin ister ruhani ister dünyevi, yüksek veya alçak bir vazifede bulunan -belediye başkanları, icra memurları, kasabalılar veya başka herhangi biri- bir vaaz veya bir vesileyle söz konusu Yahudileri özellikle veya genel olarak yukarıda belirtilen itibarsızlıkla suçlaması veya bu konuda kayda değer veya kötü herhangi bir şeyle suçlamasını tamamen yasaklıyoruz.¹⁵

Bu açıklamanın yer aldığı kararname İmparator IV. Heinrich'in 1090'da Speyer Yahudilerine tanıdığı, I. Friedrich tarafından 1157'de onaylanarak tüm imparatorluktaiki Yahudiler için geçerli hale gelen kararların tekrar onaylanmasıyla devam etmiştir. II. Friedrich de seleflerinin yolundan giderek tüm imparatorluk Yahudilerine önceki imtiyazları vermiştir.

On üçüncü yüzyılın ilk yarısında kilisenin Yahudiliğe karşı tutumu göz önüne alındığında Friedrich'in imtiyazları onaylaması basit bir girişim olarak değerlendirilmemelidir. O dönemde hüküm süren papalar – III. Innocent (1198-1216), III. Honorius (1216-27), IX. Gregory (1227-41)- Hıristiyanlar ve Yahudiler arasındaki uçurumun derinleşmesine ciddi anlamda katkıda bulunmuşlardır. Özellikle III. Innocent (1198-1216) döneminde Kilise dini ve siyasi gücünün zirvesine ulaşmıştır. Bu büyük kilise adamı, tüm Hıristiyan âleminin ve tabii ki onun ortasında yaşayan nispeten az sayıdaki Yahudi'nin kaderini belirlemeye çalışmış, Yahudileri yok etmek gibi bir niyeti olmasa da hoş görölen bir tebaa olarak onlara, daha önce Kilise yetkilileri tarafından verilen ayrıcalıkların dışında hiçbir özel ayrıcalık tanınmaması konusunda ısrar etmiştir. Yayımladığı fermanlar ve Avrupa'nın Katolik şehirlerine gönderdiği mektuplarla Aziz Augustinus'un Yahudilerin yalnızca tanık olarak hayatta bırakılması görüşünü hatırlatarak, Hıristiyan Roma İmparatorluğu ve Kilise tarafından çıkarılan Yahudi karşıtı yasaların titizlikle gözetilmesi gerektiği konusunda uyarıda bulunmuştur.¹⁶

Papa III. Innocent'in çağrısıyla toplanan IV. Lateran Konsili (1215), Yahudilerin kamu hizmetinde bulunmasını ve Hıristiyan hizmetkârlara sahip olmasını yasaklayan III. Lateran Konsili'nin (1179) ilgili kurallarını tekrar hatırlatmış ve Yahudilerin ayırt edici işaretler taşımalarına hükmederek, Yahudileri sosyal olarak geçmişte olduğundan daha fazla ayırmayı

¹⁵ Heinz Schreckenber, *Die Christlichen Adversus-Judaeos-Texte und ihr Literarisches und Historisches Umfeld (13.-20. Jh.)* (Frankfurt am Main: Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften, 1994),148-153. Alıntının Almancadan Türkçeye çevirisi makale yazarı tarafından yapılmıştır.

¹⁶ Beşinci asırda yaşayan Kilise Babası Aziz Augustinus'un tanıklık görüşüne göre; Yahudiler, Hristiyanlığın gerçekliğinin canlı tanıklarıdır. Sürgünde yaşadıkları acılar ise Mesih'i reddetmeleri sebebiyle tanrının onları cezalandırmasının bir sonucudur. Yahudiler öldürölmelidir; çünkü onların varlığı Hristiyanlara günahın insanlık halinin bir parçası olduğunu sürekli hatırlatmaktadır. Solomon Grayzel, "Changes in Papal Policy Toward the Jews in the Middle Ages," *Proceedings of the World Congress of Jewish Studies*, 2 (2, 1969): 48-50.

amaçlamıştır. Bu ortamda İmparator II. Friedrich'in ritüel cinayet suçlamaları için inceleme başlatarak, Yahudileri suçsuz çıkarması ve önceki imtiyazları onaylaması Kilise'nin dikkatini çekmiş, hatta onun Yahudi dostu imparator olarak yaftalanmasına neden olmuştur. Dönemin papası IX. Gregory'nin *perpetua servitus iudaeorum* (Yahudilerin sürekli köleliği) doktrinini detaylandığı *Liber extra* olarak bilinen fermanını kısa süre önce yayımlamasına rağmen imparatorun aksi bir adım atması soru işaretlerine sebep olmuştur. Papa IX. Gregory'nin, Yahudi gruplarının kontrolünü (veya vergilerinden elde edilen geliri) kiliselerden geri çektiğinden şikâyet eden mektubuna cevaben İmparator II. Friedrich, imparatorluğundaki Yahudilerin doğrudan kendi otoritesi altında olduğunu söylemiş, Yahudilerin dini varoluşlarında Kilise'ye tabi olmaları gibi, imparatorluk odasının fiziksel köleleri olarak hizmet etmek zorunda olduklarını eklemiştir.¹⁷

1238 yılının ağustos ayında ilan edilen ve İmparator II. Friedrich'in Yahudi imtiyazlarının kapsamını Viyana Yahudilerini içerecek şekilde genişlettiğini duyurduğu kararname şu cümle ile başlamaktadır: "Bu belge ile hizmetkârlarımız (*servos camere nostre*) olan Viyana Yahudilerini imparatorluk koruma şemsiyemiz altına aldığımızı herkese duyurmak istiyoruz."¹⁸

Buradan anlaşılan İmparator, kilisenin Yahudilere biçtiği *perpetua servitus iudaeorum* yani Yahudilerin Hristiyanlar karşısında sürekli köleliği doktrinini, *servitus camerae imperialis* yani imparatorluk odası köleliğine çevirmek suretiyle laik ve yasal bir forma dönüştürmüştür. Kilisenin Yahudilere köle olarak muamele etme beklentisini göz ardı edemeyen imparator, dini anlamda bir aşağılamaya izin vermezken, Yahudi halkına tanıdığı ayrıcalıkları imparatorluğun siyasi ve ekonomik beklentilerine endekslemiştir. Bu ayrıcalıklara imparatorluğun içinde bulunduğu koşulları dikkate alınmaksızın odaklananlar selefleri gibi imparator II. Friedrich'e de "Yahudi dostu, Yahudi imparator" gibi yakıştırmalar yapmışlar, imparatorun bu konuda izlediği denge politikasını fark edememişlerdir.¹⁹ Guido Kisch'in ifadesiyle "İmparator II. Friedrich'in politikasının tek amacı, en küçük gücü bile devletin yararına çevirmek ve hiçbir şeyin boşa gitmesine izin vermemektir." Bir yanda Kilise'nin devlet işlerine müdahalesi, diğer yanda imparatorluk otoritesine direnen prenslerin faaliyetleri arasında gücünü muhafaza etmeye çalışan İmparator II. Friedrich Yahudileri bir piyon olarak kullanmıştır. Hoşgörüyü örülmüş görünen imtiyaz maddelerinin aslında imparatorluğun siyasi ve ekonomik beklentilerini karşılamayı amaçlayan bir ağ olduğu anlaşılmalıdır; zira bu imtiyazlar Yahudileri tamamen bağımsız kılmaktan uzak, oda serfliği kurumu için düzenlenen imtiyazlar olmuştur.²⁰

Hangi amaca hizmet ederse etsin bu imtiyazlar neticesinde Yahudiler imparatorluk topraklarında -istisnalar olmakla birlikte- güvenle yaşayabilmişlerdir. Aynı dönemde İngiltere ve Fransa'daki Yahudilerin yaşamı ile karşılaştırıldığında bu açıkça görülebilmektedir. On üçüncü asrın ortalarından itibaren İngiltere'deki Yahudilerin durumu kötüye gitmiş, sırasıyla

¹⁷ Heinz Thomas, *Ludwig der Bayer (1282- 1347) Kaiser und Ketzer* (Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 1993), 292.

¹⁸ Schreckenberg, *Die Christlichen Adversus-Judaeos-Texte*, 154.

¹⁹ Schreckenberg, 158-159.

²⁰ Guido Kisch, *The Jews in Medieval Germany* (New York: Ktav Publishing House, Inc., 1970), 145-146.

Leicester, Londra, Newcastle, Southampton, Berkhamsted ve Derby'den çıkartılmışlardır. Dahası İngiltere Kralı I. Edward (1282-1307) dönemi Yahudiler için felaketle sonuçlanmıştır. Yahudiler sarı rozet takmaya zorlanmış, tefecilikle suçlanan üç yüz kadar Yahudi öldürülmüş ve malları krallık hazinesine alınmış, en sonunda da 1290 yılında tüm Yahudiler krallık topraklarından kovulmuştur. Fransa Yahudileri de benzer bir süreçten geçmişlerdir. Fransız makamları İngiltere'den atıldıktan sonra kurtulan Yahudilerin Fransa'ya girmesine izin vermesine rağmen, 1285'te Kral IV. Philip, (1285-1314) tüm Fransız Yahudilerini hapse atmış; daha sonra 1306'da mallarına el koyarak, onları ülkeyi terk etmeye zorlamıştır. 1315'te Fransa Kralı X. Louis (1314-1316) Yahudilerin geri dönüşlerine izin vermiş olmasına rağmen, Yahudiler 1394'te Kral VI. Charles (1380-1422) tarafından kesin olarak sınır dışı edilinceye kadar, Fransa'nın çeşitli bölgelerinde şiddet olaylarından mustarip olmaya devam etmişlerdir.²¹

Bu şartlar altında Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu Yahudilerin nispeten rahat yaşayabildikleri bir yer olmuştur. İmparator IV. Ludwig (imp. 1328-1347) seleflerinin Yahudilere tanıdığı imtiyazları onaylamıştır. Yahudilere yönelik şiddet olaylarının da önüne geçmeye çalışmıştır. 1336 yazında Würzburg yakınlarında bir grubun bin beş yüz kadar Yahudi'yi öldürmesi üzerine İmparator IV. Ludwig 10 Kasım 1336 tarihinde bir kararname ile Nürnberg ve Rothenburg arasında yaşayan Yahudilerin can ve mallarının korunacağını, herhangi bir saldırı halinde kayıplarının tazmin edileceğini bildirmiştir. İmparatorluk topraklarındaki hâkimiyeti Alman prensleriyle olan mücadelesine göre değişiklik gösteren Ludwig, imparatorlukta tüm Yahudiler için geçerli olan genel bir kararnameden ziyade bölgesel kararlar almıştır. Kendisine bağlı şehir yöneticilerine gönderdiği emirlerle o bölgedeki Yahudilerin yaşam koşullarını belirlemiştir.²²

On dördüncü asrın ortalarından itibaren -İmparator Ludwig'in 1347'de ölümüyle birlikte- bölgedeki Yahudiler büyük değişikliklerle karşı karşıya kalmış ve Yahudilerin yasal konumu bir kez daha tartışmaya açılmıştır. Bir sonraki yıl Avrupa'nın genelinde yirmi beş milyon insanın öldüğü yıkıcı bir veba ortaya çıkmıştır. O yılın sonbaharında bu ölümlerin Hristiyanları hasta etmeye yönelik uluslararası bir Yahudi komplosunun sonucu olduğu söylentisi ortalıkta dolaşmaya başlamıştır. Bu söylenti sebebiyle Akdeniz'den Almanya'ya dünyanın her yerinde Yahudiler içme sularını, nehirleri, akarsuları ve kuyuları zehirlemekle suçlanmış, yargılanmış ve cezalandırılmışlardır. Kilise ve imparatorluk resmi söylemlerine rağmen kasaba ve şehir halkının Yahudilere duyduğu öfke ve şiddet olaylarının önüne geçememiştir. Bu nedenle milyonlarca insanın doğal afetten ölmesini binlerce Yahudi'nin insan eliyle katledilmesi izlemiştir.

"Cumartesi -Aziz Valentinus- günü, Yahudileri mezarlıklarındaki ahşap bir platform üzerinde yaktılar. Yaklaşık iki bin kişi vardı. Kendilerini vaftiz etmek isteyenler kurtuldu. Birçok küçük çocuk ateşten çıkarıldı ve babalarının ve annelerinin iradesine karşı vaftiz edildi. Ve Yahudilere olan her şey iptal edildi ve Yahudiler borç için aldıkları tüm rehin ve senetleri teslim etmek zorunda kaldılar. Ancak konsey, Yahudilerin sahip olduğu parayı aldı ve orantılı

²¹ Rebecca Rist, *Popes and Jews, 1095-1291* (Oxford: Oxford University Press. 2016), 68-70.

²² Michael Menzel, *Regesten Kaiser Ludwigs des Bayern (1314-1347)* (Heft 10, Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag, 2015), 201; Thomas, *Ludwig der Bayer*, 290, 295-296

olarak işçiler arasında paylaştırdı. Para gerçekten de Yahudileri öldüren şeydi. Fakir olsalardı ve feodal beyler onlara borçlu olmasaydı yanmazlardı. Bu zenginlik zanaatkârlar arasında paylaştırıldıktan sonra bazıları, günah çıkartanların tavsiyesi üzerine paylarını katedrale veya kiliseye verdi. Yahudiler, Strasbourg'da ve aynı yıl içinde ister hür şehirler ister imparatorluk şehirleri ister lordlara ait şehirler olsun, Ren'in tüm şehirlerinde yakıldı. Bazı kasabalarda Yahudileri mahkemeden sonra, bazılarında ise mahkemeye çıkmadan yaktılar. Bazı şehirlerde Yahudiler evlerini kendileri ateşe verdiler ve kendilerini yaktılar.”²³

Saldırılarından kurtulan bir Yahudi'nin şahit olduğu gibi; imparatorluk topraklarının her yerine yayılmış olan şiddet olaylarının zemininde teolojik olduğu kadar ekonomik bir nefret de vardı. Yahudilere borçlu olanlar ve Yahudilerden geriye kalan mala mülke el koymak isteyenler hep birlikte hareket ederek yargısız infaz yapmışlardır. Kutsal Roma Cermen İmparatoru IV. Karl (imp. 1355-1378), imparatorluk odasının hizmetkârlarına yapılan saldırıları şehir yöneticilerine ceza vereceği tehdidiyle durdurmaya çalışmışsa da başarılı olamamıştır. IV. Karl şimdiye kadar olduğu gibi Yahudilerin canları ve mallarıyla imparatorluğa ait oldukları konusunda ısrar etmiş, başta Strasbourg olmak üzere pek çok şehirde yaşanan pogromları kendini mali açıdan zarara uğratan bir girişim olarak değerlendirmiştir.²⁴

1348'deki Kara Veba olarak bilinen büyük salgın, ardından Yahudi pogromu ve 1378 Kilise'nin Avignon sürgünü gibi krizlerin yaşandığı bir dönemde Kutsal Roma İmparatoru olan IV. Karl'ın; Yahudilerle ilgili kararları incelendiğinde, onlar üzerindeki kontrol ve korumasını muhafaza edemediği anlaşılmaktadır. Henüz imparator olmamış, Alman Krallığı konusunda da beklediği desteği bulamamış olan IV. Karl'ın pogromları önlenmeye yetecek kadar siyasi desteğe ve mali kaynaklara sahip olamayışı, pogromların gidişatında yerel olarak rol oynayan farklı aktörleri doğurmuştur. IV. Karl'ın 17 Şubat 1349 tarihli kararı bu görüşü desteklemektedir:

“... sevgili prensimiz ve kuzenimiz Trier'in saygıdeğer Başpiskoposu Baldewine'e büyük meblağlar borçlu olduğumuzdan, ... ve bu mektupla Alsace ya da başka bir yerde öldürülen Yahudilere ait belgeler, kitaplar, rehineler, değerli eşyalar ve bulunan diğer bütün mallar ve zenginlikler bizim odamıza ait olduğundan, ayınsını prensimize ve kuzenimize verdik, ... her şeyi ona miras verdik.”²⁵

Şehir yöneticisi olan yeğeni Baldewine'e Yahudi gelirini bağışlaması IV. Karl'ın Yahudi pogromunu desteklediği şeklinde yorumlanmıştır. Diğer yandan bunu engellemeyeceği açık olan Karl, yerini koruyabilmek için şehir yöneticilerinin desteğini almak için Yahudiler üzerindeki kontrolü onlara devretmiştir. 9 Nisan 1349 tarihli diğer bir kararında da IV. Karl

²³ Jacob R. Marcus ve Marc Saperstein, *The Jews in Christian Europe* (Cincinnati: Hebrew Union College Press, 2015), 157. Alıntının İngilizceden Türkçeye çevirisi makale yazarı tarafından yapılmıştır.

²⁴ Helmut Castritius vd., *Forschungen Zur Geschichte Der Juden*, (Band 2, Hannover: Verlag Hahnsehe Buchhandlung, 1995), 316.

²⁵ Lorenz Weinrich, *Quellen zur Verfassungsgeschichte des Römisch-Deutschen Reiches im spatmittelalter (1250-1500)* (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1983), 310. Alıntının Almandan Türkçeye çevirisi makale yazarı tarafından yapılmıştır.

aynı şeyi amaçlamaktadır:

“Bu mektupla görenlere, duyanlara veya okuyanlara, halka açık şekilde duyuruyoruz ki; Wirtemberg Kontları Sadık, Asil ve Sevgili Eberhard ve Ulrich, kentlerinde (Schwabisch Hall) öldürülen Yahudilerin yahut yaşayan Yahudilerin geride bıraktıkları malları, verdikleri sekiz yüz florin sebebiyle yukarıda bahsettiğimiz Wirtemberg kontlarına vererek onları ödüllendiriyoruz.”²⁶

Altı yüze yakın Yahudi'nin öldürüldüğü Nürnberg Yahudi pogromuyla ilgili olarak IV. Karl'ın 16 Kasım 1349 tarihli “pazar belgesi” olarak bilinen kararı da bu şekilde anlaşılabilir. Buna göre Karl, Nürnberg halkının bu yerde iki şehir meydanına yer açmak için Yahudi mahallesinin büyük bir kısmını yıkmasına ve orada bulunan sinagog yerine, onun tarafından bağışlanan bir kilisenin -bugünkü Frauenkirche- inşa edilmesine izin vermiştir. Dahası Yahudilere ait mal ve mülkleri uygun gördüğü daha doğrusu desteğini beklediği şehir meclis üyelerine dağıtmıştır.²⁷

Kara vebanın korkunç etkilerinden sonra İmparator IV. Karl, Augsburg Piskoposu ve Mainz Başpiskoposunun başını çektiği bir grubun “Yahudileri kabul etme ve barındırma” hakkı için kendisine başvurmaları üzerine Yahudilerle ilgili yeni kararlar almıştır. IV. Karl, 10 Ocak 1356 tarihinde ilan ettiği *Golden Bull* ile imparator seçimi başta olmak üzere Alman prenslere büyük yetkiler tanımıştır.²⁸ Kararnamenin altın, gümüş ve diğer madenlerden bahseden dokuzuncu bölümünde Yahudiler şu şekilde yer bulmuştur:

“Haleflerimiz olan Bohemya krallarının, tüm geleneksel haklarla birlikte, söz konusu krallıkta ve tabii olduğu topraklarda bulunmuş veya herhangi bir zamanda bulunacak olan tüm altın, gümüş, kalay, bakır, demir, kurşun ve diğer her türlü metal ve ayrıca tuz madenlerini adil bir şekilde elinde bulundurabileceğini ve yasal olarak sahip olabileceğini beyan ederiz. Aynı şekilde, Topluca, bireysel, dini ve seküler prens seçmenleri prenslik ve derebeylik bölgesinde mülkiyet konusunda daima aynı haklara sahiptirler. Ve Yahudilere sahip olabilirler ve geçmişte belirlenen geçiş ücretlerini alabilirler.”²⁹

Böylelikle imparator, teoride imparatorluk şehirlerindeki Yahudileri eskisi gibi kendi tebaası, hazine serfleri olarak kabul etmeye devam etmiş olsa da pratikte hem ruhani hem de laik seçmenler, Yahudileri tutma ve tabii ki onları vergilendirme ayrıcalığını elde etmişlerdir. Bu ayrıcalık tüm şehir idarecilerine değil *Golden Bull*'de belirlenmiş olan seçmenlere tanınmıştır. (Aynı durum İmparator IV. Karl'ın oğlu ve bir sonraki Kutsal Roma Cermen İmparatoru Sigismund (imp. 1433-1437) için de geçerlidir. 1411 yılında Alman Kralı olarak

²⁶ Weinrich (1983), 311. Alıntının Almancadan Türkçeye çevirisi makale yazarı tarafından yapılmıştır.

²⁷ Jörg R. Müller ve Andreas Weber, “Karl IV. und die Juden,” *Kaiser Karl IV. 1316–2016. Ausstellungskatalog Erste Bayerisch-Tschechische Landesausstellung* içinde, ed., Jiri Fajt, Markus Hörsch, (Prague–Nuremberg: Nationalgalerie / Germanisches Nationalmuseum, 2016), 222.

²⁸ Heinrich Graetz, *History of the Jews*, Vol. IV, (London: Myers & Co., 1904), 137-138.

²⁹ Thatcher ve Mcneal, *A Source Book*, 293-294. Alıntının İngilizceden Türkçeye çevirisi makale yazarı tarafından yapılmıştır.

iktidara gelen Sigismund'un Yahudilerle ilgili kararlarına bakıldığında şehir yöneticilerinin Yahudiler üzerindeki yetkisinin ne kadar büyüdüğü anlaşılmaktadır. Örneğin; Sigismund, 15 Mart 1415 tarihli kararıyla Nürnberg şehrinde yaşayan Yahudilerden alınan beş yüz gulden vergiyi şehir idarecilerine başışlamaktadır. Yine 22 Temmuz 1415 tarihli kararıyla Magdeburg ve Bremen başpiskoposluklarına, Hildesheim, Halberstadt ve Schwerin piskoposluklarına, Brunswick, Lüneburg, Thüringen, Hessen, Brandenburg, Meissen, Mecklenburg ve Stettin dukalıklarına Yahudilere vergi koyma yetkisi vermiştir. Alman Kralı Sigismund, zaman zaman şehir yöneticilerinin kendi bölgelerindeki Yahudilerin durumuyla ilgili düzenlemelerini onaylamış, zaman zaman da onları belirlediği kararları uygulamaya zorlamıştır.³⁰ Bu noktada Sigismund'un 4 Nisan 1416 tarihli kararnamesi önceki imparatorların Yahudilerle ilgili imtiyazlarını hatırlatmaktadır. Bu kararnameyle Sigismund, imparatorluk şehirleri Nürnberg, Nördlingen, Windsheim ve Weissenburg şehirlerinde vergi ödeme yükümlülüğünü yerine getiren Yahudilere aşağıdaki özgürlük ve hakları tanımıştır:

- 1) Hiç kimse ne kendisi ne de bir başkası, iyi niyetleri olmaksızın, her zamanki yıllık Yahudi vergisi dışında onlardan herhangi bir vergi almamalı veya istememelidir.
- 2) Hiç kimse borçlularını ellerinden alamaz, azat edemez ve benzeri kanunlar koyamaz.
- 3) Sadece oturdukları kentlerin ve yerlerin mahkemeleri önünde yargılanabilirler, ancak imparatorluk mahkemeleri ve bölge mahkemeleri önünde yargılanamazlar.
- 4) Krallıktan gümrük vergisi olan yerlerde, gümrük vergisine tabi mallarından Hristiyanların mallarından alınandan daha fazla gümrük alınmaz, ayrıca bedenlerinden de gümrük alınmaz; onlara eşlik etmemeli ve Hristiyanlardan talep edilenden daha fazlası istenmemelidir.
- 5) Lordlar ve şehirler arasındaki savaşlarda yakalanırlarsa, kraliyet odasına ait oldukları için onlara rehin verilmeyecek ve hatta kral ve imparatorluk bile saldırı durumunda rehin vermeyecek.
- 6) Buldukları prenslik ve kasabalara ödeyecekleri yıllık faiz artırılmaz ve paralarının ödünç verilmesi konusunda eski gelenek devam eder. Bu nedenle kimse onlar için yeni kanunlar çıkaramaz.
- 7) Yerleşik Yahudileri kraliyet odasının zararına sürmüş olan imparatorluk prensleri ve şehirleri, onları eski geleneklere göre yeniden kabul etmelidir.
- 8) Kral tarafından herhangi birine bir veya daha fazla Yahudi veya onların malları hakkında verilen veya verilecek mektuplar, krallığın iyiliği için yapmakla yükümlü oldukları şeyler dışında geçerli olmayacaktır.

³⁰ Karl Schumm, "Konrad von Weinsberg und die Judensteuer unter Kaiser Sigismund," *Württembergisch Franken*, 54, (44, 1970), 28-35.

9) İyi ve kötünün ne olduğunu bilemeyecek kadar genç olan Yahudi çocuklar zorla Hristiyanlaştırılmamalıdır.³¹

Sigismund Yahudilerin bu hak ve özgürlüklerini muhafaza edebilmek için bu kararın aksine davranan prenslere, lordlara ve şehir yöneticilerine elli mark altın değerinde bir ceza belirlemiştir. Aynı zamanda Yahudilerin bu ayrıcalıkları elde edebilmeleri için de tüm taşınır mallarının (giyecek, ev eşyaları vb. hariç) onda birini kraliyet odasına vermelerini şart koşturmuştur.

İktidarının ilk yıllarında Yahudi imtiyazları konusunda daha ayrıntılı kararnamelere imza atan Sigismund zaman içerisinde Yahudi vergileriyle birlikte bu imtiyaz hakkını da bölgesel idarecilere bırakmak durumunda kalmıştır. Böylece Alman krallığındaki Yahudilerin yaşamı tek düze olmaktan çıkarak bölgesel yöneticilerin yaptırımları altında farklılaşmaya başlamıştır. Bu durum en iyi şekilde 1429-1430 yazında Überlinden ve Konstanz gölü yakınlarında Yahudilere yönelik ritüel cinayet suçlamalarında görülmektedir. Bu suçlamalara Ravensburg ile Lindau'daki benzer iddiaların eklenmesiyle Yahudiler yargılanmış ve yakılarak cezalandırılmıştır. Bu konuda pek çok araştırmacı Kral Sigismund'u suçlu bulmuş ve Yahudilerin yakılması emrini onun verdiğini iddia etmişlerdir. Ancak burada Kral Sigismund'un vergileriyle birlikte Yahudileri yargılama yetkisini de bölgesel güçlere devrettiği göz ardı edilmiştir. Hem mali hem de hukuki anlamda Yahudiler üzerinde güç sahibi olan bölgesel güçler kendi çıkarları açısından hareket etmişler; bu durumda Sigismund'un idari olanakları, yerel manada Yahudilere yapılan zulümleri durdurmaya yeterli gelmemiştir.³²

Sonuç

On birinci asırdan on beşinci asra değin Kutsal Roma imparatorları; IV. Heinrich, I. Friedrich, II. Friedrich, IV. Ludwig, IV. Karl ve Sigismund'un çıkardıkları kararnameler çerçevesinde imparatorluğun Yahudilere yönelik politikası teori ve gerçeklik arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanan bir çelişki ile karakterize edilebilir. Bu çelişki Hristiyan vatandaşlarla eşit olmayan ve özel düzenlemeler gerektiren Yahudi yasal statüsü üzerinde imparator-kral, şehir idarecisi ve Kilise'den oluşan güç odaklarının her birinin belirleyici olma çabasından kaynaklanmıştır. Kilise Yahudilerin sahip olduğu inanç sebebiyle Hristiyan aleminin karşısında alçaltıcı bir statüde bulunması gerektiğinin altına çizerek sürekli kölelik (*perpetua servitus iudaeorum*) ideolojisini savunmuştur. İmparatorlar ise imtiyazlar yoluyla yasal olarak güvenceye aldıkları Yahudileri imparatorluğa hizmet eden bir sınıf haline getirmişlerdir. Kararnamelerde yasal statüsü imparatorluk odası hizmetkârları (*servitus camerae imperialis*) olarak tespit edilen Yahudiler, can ve mallarıyla imparatorluğa ait bir grup olarak görülmüşlerdir. İmparatorluk tarafından

³¹ Meir Wiener, *Regesten zur Geschichte der Juden in Deutschland Während des Mittelalters* (Hannover: Hahn'sche Hofbuchhandlung, 1862), 177-178. Alıntının Almandan Türkçeye çevirisi makale yazarı tarafından yapılmıştır.

³² Karel Hruza, "König Sigismund und seine jüdischen Kammerknechte, oder: Wer bezahlte 'des Königs neue Kleider?'" *Kaiser Sigismund (1368-1437)* içinde, ed. Karel Hruza ve Alexandra Kaar, (Wien · Köln · Weimar: Böhlau Verlag, 2012), 111-116.

belirlenen vergileri ödedikleri takdirde kararnamelerde belirlenen hak ve ayrıcalıklardan faydalanabilen Yahudiler, imparator otoritesinin zayıfladığı zamanlarda koruma kalkınının dışında kalarak şiddete maruz kalmışlardır. Örneğin; haçlı seferleri, ritüel cinayet ve kara veba suçlamalarıyla ayaklanan Hristiyan halkın ön ayak olduğu şiddet olaylarında imparatorluk kararnamelerinin sağladığı ayrıcalıklar görmezden gelinmiştir. Teolojik ve ekonomi temelli toplumsal olayların yanı sıra imparatorluğun içinde bulunduğu siyasi koşullar da Yahudilerin durumunu önemli ölçüde etkilemiştir. Geç Orta Çağ'dan itibaren imparator seçmeni olarak merkezi otorite karşısında gittikçe güçlenen Alman prensler (bölgesel güçler) Yahudilerin siyasi ve yasal statüsünde daha çok belirleyici hale gelmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Bryce, James. *The Holy Roman Empire*. New York: Macmillan and Co., 1889.
- Castritius Helmut, Alfred Haverkamp, Franz Irsigler, Stefi Jersch-Wenzel. *Forschungen Zur Geschichte Der Juden*. Band 2. Hannover: Verlag Hahnsehe Buchhandlung, 1995.
- Cohn, Willy. "Kaiser Friedrich II. und die Deutschen Juden." *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums* 63, (3, 1919): 315-332.
- Graetz, Heinrich. *History of the Jews*. Vol. IV. London: Myers & Co., 1904.
- _____. *History of the Jews*. Vol. III. London: David Nutt, 1892.
- Grayzel, Solomon. "Changes in Papal Policy Toward the Jews in the Middle Ages." *Proceedings of the World Congress of Jewish Studies* 2, (2, 1969): 43-54.
- Hruza, Karel. "König Sigismund und seine jüdischen Kammerknechte, oder: Wer bezahlte 'des Königs neue Kleider?'" *Kaiser Sigismund (1368–1437)* içinde, Editörler: Karel Hruza ve Alexandra Kaar, 75-136. Wien · Köln · Weimar: Böhlau Verlag, 2012.
- Kaleli, Emrullah. "Haçlı Seferleri Zamanında Avrupa'da Antisemitizm (1096-1190)." *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 13, (1, 2013): 21-35.
- Kisch, Guido. *The Jews in Medieval Germany*. New York: Ktav Publishing House, Inc., 1970.
- Linder, Amnon. *The Jews in the Legal Sources Of The Early Middle Ages*. Detroit: Wayne State University Press, 1997.
- Marcus, Jacob R. ve Marc Saperstein. *The Jews in Christian Europe*. Cincinnati: Hebrew Union College Press, 2015.
- Menzel, Michael. *Regesten Kaiser Ludwigs des Bayern (1314–1347)*. Heft 10. Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag, 2015.
- Müller, Jörg ve Andreas Weber. "Karl IV. und die Juden." *Kaiser Karl IV. 1316–2016. Ausstellungskatalog Erste Bayerisch-Tschechische Landesausstellung* içinde, ed. Jiri Fajt ve Markus Hörsch (Prague–Nuremberg: Nationalgalerie / Germanisches Nationalmuseum, 2016), 218-226.
- Özmen, Seda. "Frank İdaresi Altında Yahudiler." *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi* 1, (Aralık 2018): 52-66.
- _____. "Batıda Yahudilere Yönelik Kan İftiraları." *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi / Tidsad* 4, (13, 2017): 154-163.
- Parkes, James. *The Conflict of the Church and the Synagogue*. New York: Meridian Books, 1964.
- Rist, Rebecca. *Popes and Jews, 1095–1291*. Oxford: Oxford University Press, 2016.
- Schrekenberg, Heinz. *Die Christlichen Adversus-Judaeos-Texte und ihr Literarisches und Historisches Umfeld (13.-20. Jh.)*. Frankfurt am Main: Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften, 1994.

- Schumm, Karl. "Konrad von Weinsberg und die Judensteuer unter Kaiser Sigismund." *Württembergisch Franken* 54, (44, 1970): 20-58.
- Stollberg-Rilinger, Barbara. *The Holy Roman Empire A Short History*. Princeton: Princeton University Press, 2018.
- Thatcher, Oliver J. ve Edgar H. Mcneal. *A Source Book For Mediaeval History*. New York: Charles Scribner's Sons, 1905.
- Thomas, Heinz. *Ludwig der Bayer (1282- 1347) Kaiser und Ketzer*. Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 1993.
- Weinrich, Lorenz. *Quellen zur Verfassungsgeschichte des Römisch-Deutschen Reiches im spatmittelalter (1250-1500)*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1983.
- _____. *Quellen zur Deutschen Verfassungs-,Wirtschafts- Und Sozialgeschichte Bis 1250*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1977.
- Wiener, Meir. *Regesten zur Geschichte der Juden in Deutschland Während des Mittelalters*. Hannover: Hahn'sche Hofbuchhandlung, 1862.